

2. Герасимович А. М. Анализ банковской деятельности : учеб. / А. М. Герасимович. – К. : КНЕУ, 2005. – 599 с.
3. Готовчиков И. В. Комбинированные методы оценки кредитного риска // И. В. Готовчиков // Банковские технологии. – 2007. – № 2. – С. 54–60.
4. Грюнинг Х. Ван Анализ банковских рисков. Система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском / Грюнинг Х. Ван, Брайович Братанович С. – М. : Весь мир, 2004. – 304 с.
5. Жукова Н. К. Методи вимірювання кредитних ризиків у діяльності комерційних банків в Україні / Н. К. Жукова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 5. – С. 30–34.
6. Ковальов О. П. Кредитні ризики в системі банківських ризиків / О. П. Ковальов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 1. – С. 78–82.

Проанализированы основные механизмы нейтрализации финансовых рисков. Рассмотрены риски, присущие агропромышленному сектору и методы снижения уровня рисков, которые влияют на те или другие стороны деятельности предприятия. Автором представлены рекомендации относительно проведения факторного анализа деятельности заемщика, принадлежащие к сельскохозяйственной отрасли.

Управление рисками, минимизация потерь, нейтрализация финансовых рисков, страхование, диверсификация, лимитирование, концентрация, хеджирование, агропромышленный комплекс, государственное регулирование.

The subject has been analyzed of basic mechanisms of neutralization of financial markets. Risks are considered, what inherent to the agroindustrial sector and methods of decline of level of risks that influence on those or other parties of activity of enterprise. The author gives recommendations for conducting factor analysis of the borrower that relates to the agricultural industry.

Risk management, minimization of losses, the neutralization of financial risks, insurance, diversification, limitation, concentrations, hedging, agricultural sector, state regulation.

УДК 336.77.631.15

АЛЬТЕРНАТИВНІ ІНСТРУМЕНТИ КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

**Н. В. Бондаренко, кандидат економічних наук
Уманський національний університет садівництва**

Кількість інструментів, спрямованих на залучення фінансів до аграрного сектору, надто обмежена. Це, по суті, банківське кредитуван-

ня та товарні кредити. У статті досліджено альтернативні форми кредитування сільськогосподарських підприємств, проаналізовано сутність і особливості застосування аграрних розписок і векселів. Розглянуто спільні й відмінні риси векселів та аграрних розписок, проаналізовано схеми їх функціонування.

Аграрна розписка, товарна та фінансова розписка, боржник, кредитор, застава, моніторинг, акт, реєстр аграрних розписок, нотаріальне посвідчення, вексель, простий та переказний вексель, сільськогосподарська продукція.

Задля забезпечення потреб аграріїв у фінансах, у чинному законодавстві передбачені механізми їх кредитування шляхом видачі аграрної розписки чи векселя. Банківське кредитування, зважаючи на ситуацію, що склалася в банківському секторі, цього року суттєво скоротилося – так само, як і обсяги товарного кредитування. Великі компанії застосовують різноманітні фінансові інструменти: вони привчили своїх клієнтів до кредитів, векселів, аграрних розписок та застосування хеджування товарних цін, що дозволило розв'язати проблему із залученням кредитних коштів для проведення господарської діяльності. А малий та середній бізнес повною мірою не використовує ці інструменти. Аграрні підприємства мають обмежений доступ до кредитів банків, що зумовлено недостатньою фінансовою стійкістю, відсутністю ліквідного забезпечення кредитів, відсутністю реально діючого страхового захисту, недостатнім рівнем державної підтримки кредитування, низькою прибутковістю діяльності. З огляду на ці проблемні моменти, сільськогосподарські товаровиробники повинні мати альтернативні варіанти кредитування.

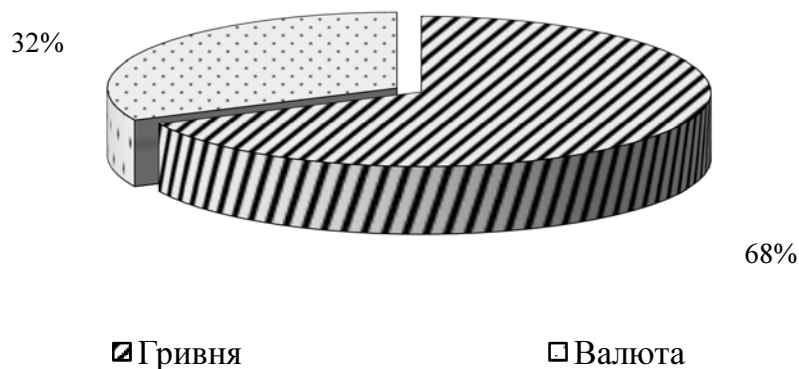
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам кредитного забезпечення аграрних підприємств приділяють значну увагу вітчизняні дослідники. Найбільш відомі серед них праці М. Я. Дем'яненка, О. Є. Гудзь, Н. С. Кручок, В. М. Алексійчука, Г. І. Пиріг, С. М. Колотухи, Ю. О. Лупенка, О. О. Непочатенко, А. В. Сомик та ін. У працях наведених авторів міститься великий обсяг як теоретичної, так і практичної інформації щодо даної проблематики, але, водночас, багато питань цієї важливої проблеми залишаються ще недостатньо опрацьованими. Великого значення набуває дослідження альтернативних інструментів кредитування аграрних підприємств.

Мета дослідження – аналіз традиційного банківського кредитування й виявлення найпривабливіших методів та альтернативних інструментів фінансування сільськогосподарських підприємств.

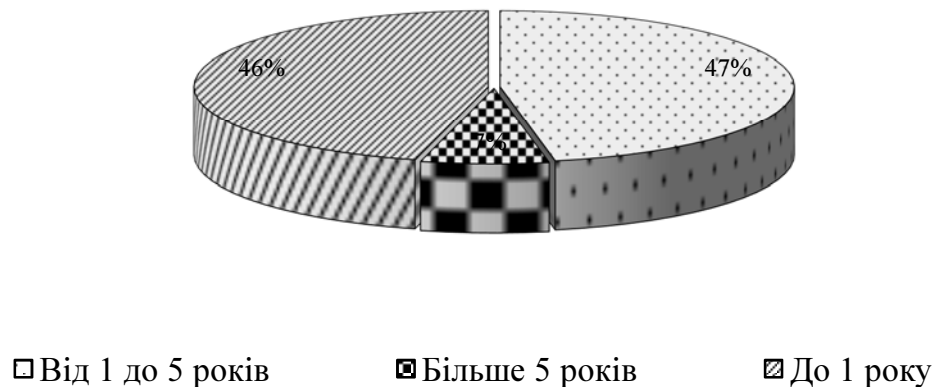
Виклад основного матеріалу. Нині банківське кредитування є найпоширенішим, але аж ніяк не найдешевшим способом залучення фінансування. Однак, якщо до 2014 року кількість банків, які кредитували аграріїв, обчислювалася десятками, то в 2015 році на ринку активно продовжують роботу лише кілька банків, які зробили ставку на довгострокову побудову бізнесу в цьому секторі, наприклад, такі як Райффайзен Банк Аваль, Креді Агріколь Банк, ПУМБ і ПроКредит Банк. Загальна ситуація на ринку

кредитування диктує нові правила гри: банкіри уникають впровадження нових інструментів фінансування, вкрай неохоче йдуть на кредитування під заставу майбутнього врожаю, а також дедалі більшу увагу приділяють розвитку бездокументарних форм кредитування замість традиційних кредитів [1].

З позитивних новин на ринку слід зазначити недавні зміни до державного бюджету на 2015 рік щодо виділення додаткових 550 млн грн на підтримку агропромислового комплексу, з яких близько 300 млн грн передбачено на компенсацію відсоткової ставки. Банкіри чекають поживлення кредитування середнього сегменту й мікрокредитування завдяки впровадженню цього механізму. За даними НБУ, всього на кінець лютого 2015 року підприємствам сільськогосподарської галузі видано 68 млрд грн кредитів [1]. Структура кредитного портфеля показана на рис.1 та 2.

Рис. 1. Розподіл за валютами виданих аграріям банківських кредитів

Рис. 2. Термін погашення банківських кредитів, виданих аграріям

Найбільш затребуваними продуктами, які пропонують банки, це кредити на фінансування оборотних коштів: сезонні кредити тривалістю від 6 до 36 місяців. У середньому, термін життя кредиту становить 6–12 місяців і, як правило, він видається під потреби двох періодів – весняного й осіннього. Відсоткові ставки в гривні ранжуються від 28 до 31% (початок 2014 року: 17–25%), а схеми погашення адаптовані під потреби підприємств, що кредитуються: графік виплат будується залежно від очікуваних термінів надходження грошових коштів. Кредити на обігові

кошти можуть бути вузькоцільовими, надаватися виключно на покупку палива або добрив. Цільове використання таких коштів перевіряється банком.

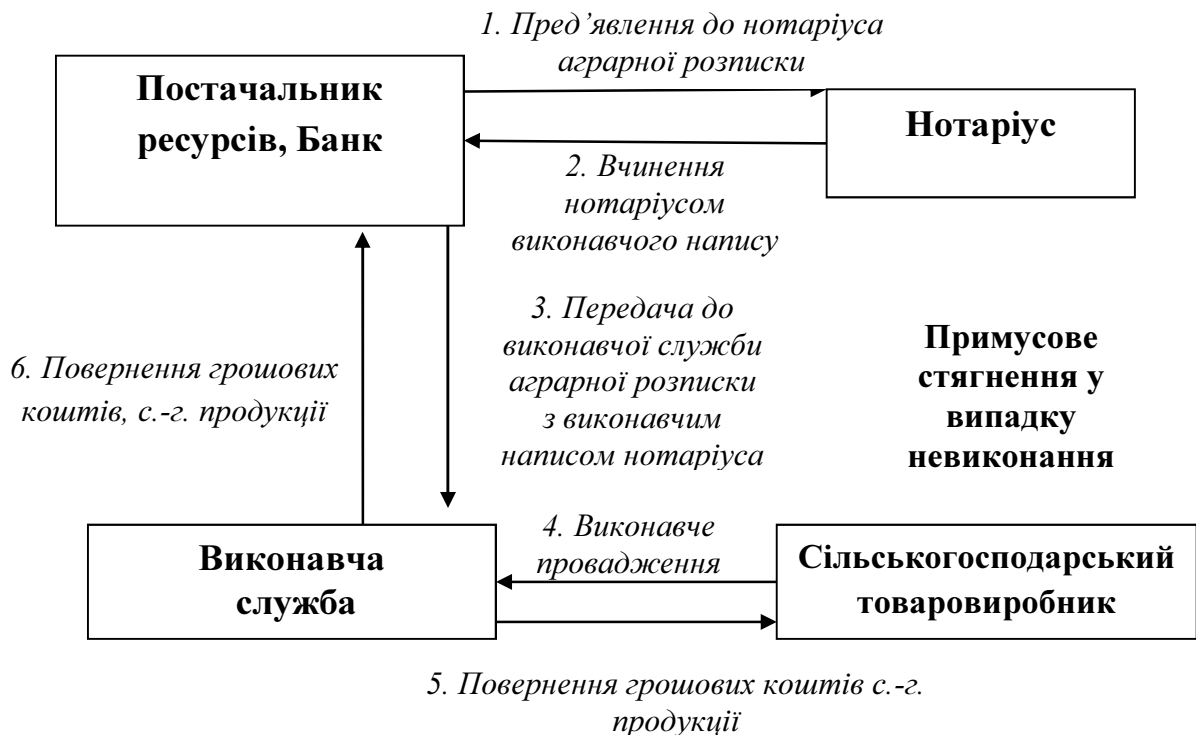
До того ж, позичальники також можуть скористатися овердрафтами для вирішення короткострокових проблем з ліквідністю, однак таке фінансування є дорогим і, відповідно, не призначене для фінансування довгострокових потреб. Як забезпечення під кредити банки охоче беруть уже згадані «якісні» активи: нерухомість, техніку (бажано нестару), депозити та корпоративні права. Популярною заставою нині є запаси на зберіганні – зерно, що зберігається на сертифікованому складі – з використанням механізму подвійних складських свідоцтв. При цьому, термін кредиту не може перевищувати строк зберігання зерна, тому, як правило, такий вид застави є забезпеченням під кредити короткострокового характеру. Майбутній урожай як заставу беруть неохоче, у зв'язку зі збільшеними ризиками, пов'язаними з цим видом забезпечення. Більшість банків розглядають такий вид застави як додатковий – як інструмент зменшення резервування заборгованості за виданими кредитами для цілей фінансової звітності [1].

Проблемам кредитного забезпечення аграрних підприємств у цілому приділяють значну увагу вітчизняні дослідники та держава. 19 березня 2013 року набрав чинності Закон України «Про аграрні розписки» № 5479-VI від 06.11.2012 року [2]. Даний закон регулює відносини, що виникають під час оформлення, видачі, обігу, виконання аграрних розписок, визначає порядок їх реєстрації та спрямований на створення правових, економічних, організаційних умов функціонування цих документів. Особливості видачі векселів визначені Законами України «Про обіг векселів в Україні» від 5 квітня 2001 р. [3], «Про цінні папери і фондову біржу» від 18 червня 1991 р. [4], підзаконними нормативно-правовими актами. Закон про аграрні розписки розроблено на основі досвіду Бразилії, де розписки успішно використовують з 1994 року, і він є одним із факторів, який сприяв дуже активному росту аграрної галузі за рахунок ефективного механізму залучення сільгоспвиробниками додаткового фінансування.

Аграрна розписка є товаророзпорядчим документом, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених в ньому умовах. За своєю сутністю аграрна розписка дуже подібна до векселя, який належить до боргових цінних паперів. Сторонами аграрної розписки є боржник і кредитор. Боржником є особа, що видає аграрну розписку для оформлення свого зобов'язання здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених в аграрній розписці умовах. Кредитор за аграрною розпискою – фізична чи юридична особа, яка надає грошові кошти, послуги, поставляє товари, виконує роботи як зустрічне зобов'язання за договором, за яким боржник за аграрною розпискою видає їй аграрну розписку, наділяючи правом вимагати від нього належного виконання зобов'язань, а також фізична чи юридична особа, яка отримала права кредитора за аграрною

розпискою від іншого кредитора за аграрною розпискою у спосіб, не заборонений законом [5].

Розписки за своєю суттю є запорукою майбутнього врожаю в обмін на необхідні вже зараз ресурси і бувають двох видів: товарні й фінансові, причому всі розписки підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню (рис. 3) [2].

Рис. 3. Схема функціонування аграрної розписки

Аграрна розписка є борговим цінним папером, під яким чинне законодавство розуміє цінні папери, що посвідчують відносини позики й передбачають зобов'язання емітента сплатити у визначений строк кошти, передати товари або надати послуги відповідно до зобов'язання, з тією лише особливістю, що за аграрною розпискою виникає зобов'язання здійснити поставку сільськогосподарської продукції. Однак, у законі аграрну розписку зазначають як товаророзпорядчий документ, якби не було визначення двох видів аграрних розписок: товарних та фінансових, і якщо товарна аграрна розписка містить ознаки товаророзпорядчого документа, то фінансова аграрна розписка за своєю правовою природою має всі ознаки векселя, а тому потрібно визначити, яким чином співвідноситимуться норми чинного законодавства про обіг векселів та Закону України «Про аграрні розписки» (див. таблицю).

Передача прав вимоги за аграрною розпискою здійснюється через вчинення напису на розписці, що посвідчується нотаріусом. Відкритість і прозорість обігу забезпечується обов'язковим внесенням до централизованого реєстру запису про зміну власника розписки.

Використання аграрних розписок має безумовні економічні переваги як для сільськогосподарських товаровиробників, так і для постачальників

добрив, засобів захисту рослин, насіння, палива тощо. Зокрема, товарна аграрна розписка дає змогу сільгоспвиробнику фінансувати виробництво сільськогосподарської продукції за рахунок продажу врожаю до його фактичного збору і знімає ризик зниження ціни на продукцію, оскільки його зобов'язання фіксується в кількості товару, а не в грошовому вираженні. Водночас, фінансові аграрні розписки дозволяють постачальникам забезпечувати виконання зобов'язань за поставлений сільгоспвиробнику товар майбутнім урожаєм. Крім того, товарні аграрні розписки фактично дозволяють бартерні розрахунки між сільгоспвиробниками та постачальниками продукції, необхідної для сільськогосподарського виробництва [6].

У 2013–2014 рр. найбільш популярним новим інструментом ринку залучення ресурсів стало вексельне фінансування, яке надає певну свободу аграріям, банкам, посередникам (дистриб'юторам), а також є вигідним виробнику ресурсів (техніки, насіння, засобів захисту рослин тощо).

Відмінні риси аграрних розписок та векселів [8]

Аграрна розписка	Вексель	На що та як впливає
товарна, фінансова	простий, переказний	вексель є більш гнучким, надаючи можливість маневру аграрному підприємству
віддається перевага оплаті сільськогосподарською продукцією (товарна аграрна розписка)	вказує на можливу оплату боргу, у тому числі грошима	вексель є більш привабливим для кредитора інструментом завдяки основним функціям грошей – мірі вартості та засобу платежу
боржник має вибір розраховуватися сільськогосподарською продукцією або грошима	боржник зобов'язаний розраховуватися тільки грошима	аграрна розписка є більш гнучкою, надаючи свободу вибору аграрному підприємству
забезпечення виконання зобов'язань боржника – виключно майбутній урожай	забезпечення виконання зобов'язань боржника – нерухомість, техніка, майнові права, майбутній урожай, товари на складі	вексель надає більш широкий вибір застави
боржник зобов'язаний довести походження зібраної аграрної продукції	боржник лише виплачує необхідну суму зобов'язань	у вексельній формі боржник витрачає менше зусиль на виконання зобов'язань
кредитор має право доростити закладений майбутній урожай, зібрати врожай самостійно	у кредитора немає необхідності дорощувати урожай	вексельна схема є більш прийнятною для кредитора

предмет застави може бути застрахований	аваліст векселя може запропонувати боржнику застрахувати предмет застави	застава по векселю може бути більш ліквідною, ніж застава по аграрній розписці
кредитор та боржник можуть домовитися про спільне здійснення витрат на страхування предмета застави	кредитор та боржник не можуть домовитися про спільне страхування, оскільки це витрати боржника	робить аграрну розписку більш привабливою для боржника
кредитор має право самостійно або із залученням третіх осіб здійснювати моніторинг майбутнього врожаю сільськогосподарської продукції, що є предметом застави за його аграрною розпискою	у кредитора немає в цьому потреби	Кредитор не витрачає значних зусиль на непритаманну йому діяльність в разі випуску векселів
реєстр аграрних розписок веде Міністерство аграрної політики та продовольства України	реєстр векселів веде векседавець переказного або простого векселя	більш керований процес для кредитора у разі випускування векселя

Вексельна схема фінансування працює таким чином: господарство закуповує ресурси у дистриб'ютора, розраховується векселем (на етапі укладання договору поставки обов'язково обговорюється готовність дистриб'ютора прийняти в оплату вексель) авальованим банком, який гарантує майбутній платіж на дату погашення векселя. Надалі дистриб'ютор, у свою чергу, розраховується векселем з виробником, тобто знімає з себе кредитні ризики. Термін такого фінансування, як правило, не перевищує 12 місяців, але в 2014-2015 рр. превалювали короткострокові векселі, видані на період з весни до 1 грудня відповідного року [1].

Вексель є формою товарного кредиту. За його допомогою можна відтермінувати оплату паливно-мастильних чи інших матеріалів або оформити дебіторську заборгованість оптових покупців чи споживачів сільськогосподарської продукції. Але «живих» грошей за допомогою векселя отримати в українських реаліях практично неможливо, оскільки банківський облік (урахування) навіть авальованих векселів в Україні не поширений. Чинним законодавством передбачено такі види векселів – переказний або простий. Більшість дистриб'юторів у 2014 р. віддавали перевагу оформленню переказних векселів. Це викликано кількома причинами. По-перше, при випуску переказного векселя дистриб'ютор є ініціатором процесу і краще цей процес контролює. По-друге, така ініціатива знімає з агровиробника частину роботи з організації вексельного обігу, які виконує дистриб'ютор (веде облік виданих, прийнятих і переданих векселів, актів прийому-передачі виданих векселів, купує бланки векселів). Крім того, виробникові, безумовно, зручніше і менш затратно вести справи з десятком-двома дистриб'юторів, ніж із тисячами агропідприємств, зареєстрованих по всій Україні.

У межах програм співпраці з великими постачальниками така схема є вигідною для всіх учасників процесу, в першу чергу для аграріїв: використовувати вексель дешевше, ніж банківський кредит (середня ставка в поточному періоді від 2,7 до 4,5% за піврічний інструмент), покупець може розраховувати на додаткові знижки (дисконти) під час придбання продукції шляхом розрахунків векселем, немає валютної прив'язки (всі валютні ризики бере на себе виробник, правда, швидше за все, такі ризики спочатку закладаються в ціну), покупець отримує вигоди немонетарного характеру (навчання персоналу, своєчасне постачання ресурсів тощо) [7, 9]. Для банку операція також вигідна завдяки отриманню комісійного доходу і так званої безресурсної або безгрошової форми векселя (вирішується питання з ліквідністю). Вексельна форма кредитування починає займати істотну частку кредитних портфелів – від 20–25% в 2014 році до 40% у 2015 році в усіх великих банках, що спеціалізуються на агрокредитуванні. При цьому, загальна величина вексельного портфеля оцінюється в 6–7 млрд грн.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Загальну ситуацію з фінансуванням можна охарактеризувати як украй важку. Вільні ресурси на українському ринку в цілому або відсутні, або спрямовані в інші, менш ризиковані, ніж сільське господарство, сектори. На тлі перекриття зовнішніх ринків запозичення і банкам, і інвесторам, і аграріям, і, не в останню чергу, законодавцям усе ж доведеться домовлятися й шукати спільні шляхи вирішення проблем. В іншому випадку, чекає поглиблення кредитної кризи, яка вплине на всю країну.

Найприйнятнішими інструментами фінансування є векселі та товаророзпорядчі цінні папери, зокрема аграрні розписки. Перспективи їхнього застосування, значною мірою, зумовлюються організаційно-правовими аспектами функціонування цих інструментів: наявності відповідної нормативної бази, надійної системи обліку та належної судової практики виконання передбачених зобов'язань. Але ці інструменти непридатні для отримання фінансових ресурсів на тривалий термін. Як правило, позики, що можна одержати за їхньою допомогою, є короткостроковими. Вони розраховані на 6, щонайбільше – на 9 місяців. Запровадження аграрних розписок дозволить сільськогосподарським підприємствам бути менш залежними від державного та банківського фінансування, а також покращити процес довгострокового планування їх господарської діяльності.

Для становлення й розвитку агрокредитування як найважливішої ланки в системі економіки України підвищення його доступності для сільськогосподарських підприємств, потрібно популяризувати досліджені фінансові інструменти, як у частині вдосконалення нормативно-правового забезпечення, так і розробки ефективного механізму реалізації цих заходів.

Список літератури

1. Ведення аграрного бізнесу [Електронний ресурс] / Український клуб аграрного бізнесу. – Режим доступу : <http://ucab.ua/files/Survey/Doing/Doing>

2. Про аграрні розписки : закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5479-17>
3. Про обіг векселів в Україні : закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2374-14>
4. Про цінні папери і фондову біржу : закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1201-12>
5. Радченко Н. Г. Аграрні розписки як альтернативна форма кредитування сільськогосподарських підприємств / Н. Г. Радченко // 36. наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) / за ред. М. Ф. Кропивка. – Мелітополь : Мелітопольська типографія «Люкс», 2013. – Т. 1, № 1 (21). – С. 356–362.
6. Мельник М. Перспективи використання аграрних розписок / М. Мельник, М. Василенко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.deloitte.com/print/uk_ua/press-ukr/201701/d5944b0
7. Лупенко Ю. О. Ринок капіталу для фінансування малого та середнього бізнесу в аграрному секторі економіки / Ю. О. Лупенко, В. В. Фещенко // Фінанси, облік і аудит. – 2014. – Вип. 2 (24). – С. 65–76.
8. Векселя VS аграрні розписки: спільне та відмінне [Електронний ресурс]. – №13 (284), липень 2014. – Режим доступу : agro-business.com.ua
9. Векселя VS аграрні розписки: як це працює? [Електронний ресурс]. – №17 (288), вересень 2014. – Режим доступу : agro-business.com.ua

Количество инструментов, направленных на привлечение финансов в аграрный сектор, особенно ограничено. Это, по сути, банковское кредитование и товарные кредиты. В статье исследованы альтернативные формы кредитования сельскохозяйственных предприятий, проанализированы сущность и особенности применения аграрных расписок и векселей. Рассмотрены общие и отличительные черты векселей и аграрных расписок, проанализированы схемы их функционирования.

Аграрная расписка, товарная и финансовая расписка, должник, кредитор, залог, мониторинг, акт, реестр аграрных расписок, нотариальное удостоверение, вексель, простой и переводной вексель, сельскохозяйственная продукция.

Quantity of tools directed to attract finance to the agricultural sector is notably limited. In a fact, it's a bank crediting and commodity loans. The article author researched alternative lending forms of agricultural enterprises, analyzed essence and peculiarities of application of agricultural receipts and bills. Also the author narrates about common and distinctive features of bills and agricultural receipts, analyzes their functioning schemes.

Agrarian receipt, commodity and financial receipt, debtor, lender, pledge, monitoring, act, Register of agrarian receipts, notarial certification, bill, bill of exchange, agricultural products.